

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i3.112>**О. В. Тильчик**

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного права і процесу та митної безпеки
Університету державної фіскальної служби України
orcid.org/0000-0002-7604-7660

В. В. Тильчик

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративного права і процесу та митної безпеки
Університету державної фіскальної служби України
orcid.org/0000-0001-5964-3439

М. О. Довга

Навчально-науковий інститут права
Університету державної фіскальної служби України
orcid.org/0000-0001-9320-0631

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті досліджено правові засади розвитку інклюзивної освіти в умовах інтеграції України в Європейське співтовариство. Акцентовано увагу на проблематиці впровадження інклюзивного навчання. У вітчизняному законодавстві використовується такий термін, як «діти з особливими освітніми потребами», що зазвичай охоплює дітей з вадами психофізичного розвитку та дітей з інвалідністю. Обґрунтовуються шляхи вирішення наявної проблематики, зокрема недостатнє фінансування навчальних закладів, нестача кваліфікованих кадрів, надмірне наповнення класів, нечіткість законодавства у цій сфері, недостатня кількість необхідних матеріалів для забезпечення якісного освітнього процесу, погана облаштованість будівель навчальних закладів та упередження щодо дітей з особливими освітніми потребами. Зазначено, що для вирішення перелічених проблем необхідно запровадити позитивний досвід європейських країн, а особливо Італії та Швеції, оскільки у них налагоджена співпраця між органами місцевого самоврядування та урядом, що забезпечує якісне фінансування освіти. Щодо освітнього процесу, то тут потрібно звернути увагу на досвід країн, в яких є тісний зв'язок між інклюзивною та загальною освітою. Наведене сприятиме залученню більш кваліфікованих кадрів до навчального процесу та полегшуватиме роботу вчителя. Наголошено на доцільності враховувати досвід Франції у розробці нормативно-правових актів у сфері інклюзивного навчання в Україні.

Додатково здійснено аналіз положень Закону України «Про загальну середню освіту», в останній редакції якого відбулися такі зміни: 1) гарантування можливості учнів з особливими освітніми потребами навчатися в загальноосвітніх навчальних закладах, самостійно вибирати освітню програму; 2) право дітей з особливими освітніми потребами самостійно вибирати напрями навчання, з огляду на власні потреби та таланти; 3) право проведення відповідних групових та індивідуальних консультацій на базі школи; 4) право на неупереджене та добросовісне оцінювання незалежно від форми та траєкторії навчання; 5) право на фінансову автономію шкіл тощо.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, освітні послуги, освітній процес, інклюзивна освіта, публічне адміністрування, Європейська інтеграція.

Tylchuk O. V., Tylchuk V. V., Dovha M. O. LEGAL FUNDAMENTALS OF THE DEVELOPMENT OF INCLUSIVE EDUCATION IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

The article examines the legal basis for the development of inclusive education in the context of Ukraine's integration into the European Community. Emphasis is placed on the implementation of inclusive education. Domestic legislation uses the term "children with special educational needs", which usually covers children with mental and physical disabilities and children with disabilities. Ways to solve the existing problems are substantiated, in particular insufficient funding of educational institutions, lack of qualified staff, overcrowding, unclear legislation in this area, insufficient amount of necessary materials to ensure quality educational process, poor arrangement of educational buildings and prejudice against children with special educational needs. It is noted that in order to solve these problems, it is necessary to introduce the positive experience of European countries, especially Italy and Sweden, as they have established cooperation between local governments and the government, which provides quality funding for education. As for the educational process, it is necessary to pay attention to the experience of countries where there is a close connection between inclusive and general education. This will help attract more qualified staff to the learning process and facilitate the work of teachers. Emphasis is placed on the expediency of taking into account the experience of France in the development of regulations in the field of inclusive education in Ukraine.

Additionally, the analysis of the provisions of the Law of Ukraine "On General Secondary Education", in the latest version of which the following changes will take place: 1) guaranteeing of possibility of students with the special educational needs to study in general educational establishments, independently to choose the educational program; 2) the right of children with special educational needs to independently choose areas of study, taking into account their own needs and talents; 3) the right to conduct appropriate group and individual consultations on a school basis; 4) the right to impartial and fair assessment, regardless of the form and trajectory of education; 5) the right to financial autonomy of schools, etc.

Key words: administrative and legal regulation, educational services, educational process, inclusive education, public administration, European integration.

Постановка проблеми. Нині для України є надзвичайно актуальним питання впровадження інклюзивного навчання. У вітчизняному законодавстві використовується такий термін, як «діти з особливими освітніми потребами», що зазвичай охоплює дітей з вадами психофізичного розвитку та дітей з інвалідністю. Це не зовсім правильне формулювання, адже згідно з міжнародними нормативно-правовими актами діти з особливими освітніми потребами – це також діти-біженці; діти, які працюють; діти-мігранти; діти-представники національних меншин; діти із малозабезпечених сімей; безпритульні діти; діти-сироти тощо, тобто всі ті особи до 18 років, які потребують підтримки в освітньому процесі з боку держави. З цього випливає, що інклюзивне навчання – це навчання дітей з особливими освітніми потребами шляхом введення їх до загального освітнього середовища. ЮНЕСКО визначає інклюзивне навчання як «процес звернення і відповіді на різноманітні потреби учнів через забезпечення їхньої участі в навчанні, культурних заходах і житті громади та зменшення виключення в освіті та навчальному процесі». У Концепції розвитку інклюзивної освіти МОН сказано про те, що «інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей». Інклюзивне навчання є вдалою альтернативою інтернатній системі та навчанню вдома, що є більш гуманним та сприяє швидкій соціалізації дитини з особливими освітніми потребами. Так, Всесвітня декларація прав людини гарантує право на безкоштовну й обов'язкову освіту для всіх дітей [1]. Декларація прав дитини проголошує те, що дитина, яка є неповноцінною у різних відношеннях, повинна забезпечуватися особливим режимом, освітою і піклуванням, зважаючи на її особливий стан. Ця ж декларація проголошує, що кожна дитина має бути захищена від будь-яких видів дискримінації, а її здібності мають бути присвячені служінню на користь інших людей [2]. Конвенція ООН «Про права дитини» містить положення, в якому йдеться про те, що кожна дитина з особливими освітніми потребами повинна мати вільний доступ до освіти, виховання, медичного обслуговування, реабілітації, професійної підготовки, соціальної інтеграції та індивідуального розвитку [7]. Така дитина має вести повноцінне та достойне життя. Всесвітня декларація «Освіта для всіх» гарантує доступ до якісної базової освіти всім дітям незалежно від їхніх особливостей. «Стандартні правила ООН щодо зрівняння можливостей інвалідів»

містять заклик до держав та їх органів місцевого самоврядування зробити навчання осіб з фізичними та розумовими вадами невід'ємною частиною освіти; розробляти гнучкі навчальні програми, які можна адаптувати до потреб дітей; впровадити постійне навчання вчителів та надавати їм різнобічну підтримку; місцеві громади мають надавати ресурси для забезпечення впровадження інклюзивної освіти [13]. Чи не основним документом про інклюзивну освіту є Саламанська декларація, яка закликає уряди всіх держав затверджувати принципи інклюзивної освіти на законодавчому рівні. Основною метою Саламанської декларації та Плану дій є створення у державах, які її підписали, Школи для всіх. Згідно з цим документом, інклюзія – це загальна форма освіти, а спецшколи чи спецкласи мають існувати лише за виключних ситуацій. Програма дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами закликає уряди держав розробляти політику та програму з надання допомоги у реалізації положень Саламанської декларації. Кожна така особа може вільно виявляти власні побажання щодо своєї освіти та самостійно вибирати форми навчання [14]. Конвенція ООН щодо осіб з особливими потребами захищає права таких людей та заперечує будь-які форми дискримінації щодо них. Національне законодавство у сфері інклюзивної освіти включає: Конституцію України, закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», постанови Кабінету Міністрів України, накази Міністерства освіти і науки України. У жовтні 2018 року був прийнятий закон про інклюзивну освіту, згідно з яким для кожної дитини з особливими освітніми потребами складається індивідуальна програма розвитку та навчання. Також цей закон закріплює посаду асистента в інклюзивному класі, а за бажанням батьків дитини її навчання може бути подовженим на два роки [4; 5].

Варто зазначити, що 16 січня 2020 року в Україні був прийнятий новий Закон «Про загальну середню освіту». З його прийняттям в українській освіті мають відбутися такі зміни: 1) у ньому гарантується можливість учнів з особливими освітніми потребами навчатися у загальноосвітніх навчальних закладах, самостійно вибирати освітню програму. Також йдеться про те, що навчальні заклади повинні бути територіально доступними для дітей, а саме зарахування до початкової школи буде проходити без жодних конкурсів. Також він гарантує дітям, які перебувають на стаціонарному лікуванні, отримувати належну якісну освіту безпосередньо в медичному закладі; 2) новий закон надасть можливість дітям з особливими освітніми потребами самостійно вибирати напрями навчання, з огляду на власні потреби та таланти. Для реалізації цього права батьки повинні звернутися до навчального закладу з відповідною

заявою. До розробки такої програми будуть залучатися не лише кваліфіковані педагоги, а й батьки учнів; 3) новий закон надає можливість проведення відповідних групових та індивідуальних консультацій на базі школи; 4) новий закон гарантує право на неупереджене та добросовісне оцінювання незалежно від форми та траєкторії навчання; 5) закон також гарантує фінансову автономію шкіл. Він передбачає більше можливостей для шкіл у використанні власних коштів, зокрема на формування структури закладу та штатного розпису; встановлення доплат, надбавок, виплати матеріальної допомоги, премій та їхніх розмірів, інших видів стимулювання та відзначення працівників; оплату поточних ремонтних робіт приміщень і споруд закладів загальної середньої освіти; оплату підвищення кваліфікації педпрацівників; укладення цивільно-правових угод для забезпечення діяльності закладу; 6) батьки отримають безпечніше середовище для їхніх дітей [12].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням цієї теми займалися такі вітчизняні та іноземні вчені, як: Готфрід Б'юер, А. Колупаєва, Т. Лукіна, Беатріс Манцано-Гарсія, В. Менджул, О. Рубан, І. Таланчук, Н. Теплова, Марія Томе Феррандес, І. Хомишин, Р. Щокін, В. Юровська. Ці вчені досліджували питання освіти осіб з інвалідністю, проблеми впровадження інклюзивної освіти в Україні та у світі, правове регулювання інклюзивного навчання в Україні та за кордоном, вплив норм міжнародного права на вітчизняну систему освіти. Також ці вчені пропонували шляхи вирішення основних проблем у цій сфері.

Мета цієї статті полягає у дослідженні міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актів, які закріплюють інклюзивне навчання, проблем його впровадження в Україні, міжнародного досвіду європейських держав у цій сфері та шляхи вирішення цих проблем.

Виклад основного матеріалу. Нині інклюзивна освіта набуває все більшого і більшого поширення з різних причин. По-перше, це збільшення кількості дітей з психофізичними вадами, які потребують додаткової підтримки з боку держави та органів місцевого самоврядування у фінансовій сфері та захисті своїх прав. По-друге, причиною поширення цього явища є тісний зв'язок законодавства України з міжнародними нормативно-правовими актами, які передбачають введення поняття інклюзивної освіти у вітчизняне законодавство та цілковиту реалізацію вимог міжнародних організацій у сфері освіти.

Згідно зі статистичними даними Міністерства освіти і науки України, у 2018–2019 роках інклюзивне навчання проводилося у 3790 закладах загальної середньої освіти. У цих закладах діяло 8417 інклюзивних класів, у яких було 11866 учнів з особливими освітніми потребами.

Загалом у 152 освітніх закладах функціонували 577 спеціальних класів. Це 6230 учнів з особливими освітніми потребами. Найбільша кількість учнів з особливими освітніми потребами спостерігається у Київській області (983 учні), Дніпропетровській області (805 учнів), Запорізькій області (703 учні) та у м. Києві (759 учнів). Найнижчий показник кількості учнів з особливими освітніми потребами спостерігається в Миколаївській (150 учнів), Луганській (153 учні), Черкаській (213 учнів) областях [9].

Варто зазначити, що українське законодавство з питань впровадження інклюзивного навчання все ще є недосконалим і постійно розвивається та змінюється. Через це виникає досить велика кількість проблем у сфері освіти. Чи не найбільшою проблемою впровадження інклюзивного навчання є недостатнє фінансування закладів загальної середньої освіти. В українському законодавстві цей обов'язок покладений на органи місцевого самоврядування. Саме з місцевого бюджету має оплачуватися праця педагога, асистента, вчителя, їх доступ до закладів освіти, надання матеріалів для корекції психофізичного та психологічного розвитку учнів. Проте загальна сума фінансування закладів загальної середньої освіти все ж встановлюється центральними органами виконавчої влади. Також органи місцевого самоврядування мають забезпечувати здійснення прав осіб з особливими освітніми потребами на якісну освіту з урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини, що не завжди можна зробити через відсутність у місцевому бюджеті потрібної суми [15].

Ще однією проблемою впровадження інклюзивної освіти є надмірне навантаження педагога. У Законі України «Про загальну середню освіту» сказано про те, що загальна кількість учнів у класі не може перевищувати 30 [4]. Проте згідно з «Порядком організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», учнів, серед яких є діти з порушенням опорно-рухового апарату, затримкою психічного розвитку, зниженим зором або слухом, легкими інтелектуальними порушеннями, може бути не більше трьох, а учнів, серед яких є діти з важкими порушеннями мовлення, сліпі, глухі, з розладами аутизму, дислексією, іншими складними інтелектуальними порушеннями чи затримкою психічного розвитку або тих, що пересуваються на візках, має бути не більше двох. З огляду на ці обставини, кількість учнів в інклюзивному класі має бути зменшена до 20 [10].

Проблемою є ще й недостатня компетентність педагогічного колективу освітнього закладу, в якому є інклюзивні класи. Особливо це стосується асистента вчителя, адже його посада довго не була визначена як педагогічна. Нині виникло питання про визначення тижневого навантаження на асистентів та оплату їхньої праці. Відкритим

питанням є також підготовка вихователів, учителів, інших фахівців, які мають працювати з дітьми з особливими освітніми потребами. Важливим тут є питання методичного забезпечення, над чим і працює Міністерство освіти і науки України.

У вітчизняному законодавстві відсутня єдина термінологія соціальної моделі інвалідності. У Законі «Про загальну середню освіту» вжито два терміни, які позначають дітей, які потребують допомоги від держави: «діти, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку» та «діти з особливими освітніми потребами». У цей час у міжнародних документах подається розширене тлумачення терміна «діти з особливими освітніми потребами», що включає також малозахищені верстви населення [4].

Тож, вітчизняне законодавство в Україні є недосконалим, воно не відповідає нормам міжнародного права, спостерігається відсутність правової основи для інституту інклюзивної освіти та принципів створення економічних та фінансових умов для забезпечення права на освіту особам, які мають особливі освітні потреби. На нижчому рівні проблемою впровадження інклюзивного навчання є те, що сучасна система освіти не відповідає індивідуальним потребам кожної дитини. В Україні відсутні спеціальні стандарти освіти та освітні програми для навчання таких осіб, законодавчо не закріплена можливість навчання особливих учнів за індивідуальним планом, відсутні програми із супроводу осіб з обмеженими можливостями, які навчаються у загальному освітньому закладі. Також в Україні відсутня належна система обліку дітей з обмеженими можливостями, розумовими та фізичними вадами [11].

Чи не найбільшою проблемою в Україні є професійна освіта для осіб з обмеженими можливостями. Нині такі особи можуть здобувати професійну освіту лише в спеціальних навчальних закладах, які не забезпечують якісну підготовку спеціалістів. Причинами цього є недостатня кількість навчальних місць, кількість яких щороку скорочується, недосконалість вітчизняного законодавства, відсутність механізмів фінансування системи освіти, нестача матеріально-технічного забезпечення (обладнання, навчальних методик, низька оплата праці вчителів та викладачів, відсутність у них спеціальної підготовки, архітектурна непристосованість навчальних закладів до навчання осіб з інвалідністю), що порушує їхнє конституційне право на здобуття освіти [8].

Для того щоб зрозуміти, в якому стані перебуває інклюзивна освіта в Україні і вибрати правильний шлях її впровадження, потрібно дослідити європейський досвід у цій сфері.

Наприклад, для Бельгії характерна наявність спеціальної та інклюзивної освіти. Це вказано у Законі про спеціальну освіту. У ньому сказано

про те, що кожна дитина, незважаючи на її особливості, має право відвідувати загальноосвітній навчальний заклад. Рішення про зарахування дитини до спеціальних навчальних закладів приймається спеціальним органом за результатами всебічного та незалежного від школи аналізу і є радше винятком, аніж правилом. Ще одним принципом бельгійської освіти є те, що спеціальна освіта обов'язково має бути спрямована на задоволення потреб особливих учнів. З огляду на це в країні створено вісім видів навчальних закладів, що відповідають потребі кожної такої дитини. У Бельгії ефективно функціонують так звані служби психолого-медико-соціального супроводу. Їх метою є надання освітніх, соціальних, медичних послуг, переведення дітей з одного закладу освіти в інший, надання консультацій з питань інклюзивного навчання, проведення корекційної роботи, створення та розробка індивідуальних освітніх програм і т.д. Згідно з актом фламандського парламенту 2002 року, всі учні мають рівні права та можливості для здобуття освіти. Рішення про зарахування учня у Бельгії приймає школа, якщо вона має всі необхідні ресурси та обладнання для забезпечення якісного надання освітніх послуг, а також лікування та догляду. Варто зазначити, що школа має право і відмовитися від зарахування учня. У Бельгії спостерігається тісний зв'язок між закладами загальної та спеціальної освіти. Навчання дітей з особливими потребами відбувається у загальноосвітньому навчальному закладі, але за підтримки служби психолого-медико-соціального супроводу. В цей час організацію корекційних занять проводить спеціальна школа [6].

Подібна система освіти функціонує і в Нідерландах. Згідно з положеннями освітньої політики цієї держави, основна відповідальність за навчання учнів з особливими освітніми потребами покладається на вчителя. У разі виникнення труднощів йому можуть допомогти шкільний координатор або фахівці з інших закладів. У нідерландських навчальних закладах діють спеціальні служби шкільного консультування, у штаті яких є психологи, методисти та соціальні працівники. Функціями цих служб є корекційна робота, надання відповідних консультацій та проведення контролю за освітнім процесом [6].

Чи не найвищого рівня у впровадженні інклюзивного навчання досягла Італія. У 1971 році в цій країні був прийнятий «Закон про освіту», який дозволив батькам самостійно вибирати навчальний заклад, визначив статус масових шкіл, забезпечив державну підтримку дітей з вадами розвитку. 1977 року було створено так звані додатки до «Закону про освіту», в яких йшлося про те, що діти з вадами розвитку мають змогу навчатися в загальноосвітній школі разом зі своїми ровесниками. Згідно з цим додатком, у класі

не може бути більш ніж 20 учнів, а дітей із вадами розвитку не більше ніж 2. Відповідно до цього документа спеціальні класи та заклади мають бути закриті, а таких дітей мають забезпечити підтримкою з боку педагогів та інших фахівців, а у класах із сумісним навчанням повинні бути спеціальні педагоги. У новому «Законі про освіту» 1992 року сказано про те, що школи повинні взаємодіяти з різними освітніми установами з метою надання якісних освітніх послуг учням з вадами розвитку та йдеться про залучення батьків до освітнього процесу. Зараз в Італії більш ніж 90% дітей з особливими освітніми потребами навчаються у загальноосвітніх навчальних закладах. Контроль та підтримку освітнього процесу здійснюють консультативні служби, де працюють різнопрофільні фахівці, адміністрація шкіл, інші працівники освіти, члени громадських організацій та медичні працівники [3].

Ще однією країною, яка досягла високого рівня в освіті, є Австрія. Для цієї країни характерні чотири моделі інтегрованого навчання. Перша модель – це інтегровані класи. У такому класі має бути не більше 20 учнів, з яких 4 мають особливі освітні потреби. У класі працюють два педагоги, серед яких один є вчителем спеціальної школи. Діти з вадами розвитку навчаються за індивідуальною програмою, що передбачає надання психолого-педагогічної допомоги. Другою моделлю є класи взаємодії. Основною метою таких класів є посилення співпраці та заохочення до спілкування звичайних учнів та учнів із вадами розвитку. Для цього вони мають змогу брати участь у спільних заходах, спілкуватися один з одним під час позакласної роботи, але навчальний час вони проводять окремо. Третя модель – це малокомплектні класи, що передбачають створення спеціального класу, в якому має бути від 6–11 учнів. Зазвичай це класи, де навчаються учні із затримкою розвитку чи пізнавальних процесів. Для таких учнів існує спеціальна програма, яка складається на основі початкової 4-річної школи, але термін навчання може бути продовжений до 6. Четвертою моделлю освіти в Австрії є звичайні класи, де учні з особливими освітніми потребами, батьки та вчителі мають змогу отримати допомогу від шкільних консультантів. На думку вчених, найефективнішою моделлю освіти є інтегровані класи. Центральним органом в Австрії, який координує інклюзивну освіту, є центри спеціальної освіти. Вони несуть відповідальність за навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх закладах [3].

Варто розглянути також шведську модель інклюзивної освіти. У 1986 році у цій державі було закрито спеціальні школи, а в 1989 році ухвалено «Закон про середню освіту», згідно з яким інклюзивна освіта є основною формою навчання. Цього ж року у Швеції було запроваджено новий освіт-

ній стандарт, який визначав обов'язковий обсяг знань для учнів. Згідно з ним педагогам дозволили працювати з учнями за індивідуальними програмами. У Швеції є чотири типи спеціальних шкіл для дітей з помірно розумовою відсталістю, з легкою розумовою відсталістю, комплексними порушеннями. Варто зазначити, що ці школи створені на базі ресурсних центрів і не є схожими на ті, що були раніше. Контроль над освітнім процесом здійснює Шведське агентство спеціальної освіти, яке підпорядковане Міністерству освіти країни. Ця організація опікується дітьми з вадами розвитку та допомагає органам місцевого самоврядування забезпечувати всі необхідні умови для навчання таких учнів. Також це агентство займається підготовкою педагогів, асистентів та інших фахівців у цій сфері. У Швеції фінансуванням освіти займається як уряд, так і органи місцевого самоврядування. Шведську модель освіти вчені вважають найбільш вдалою [3].

У Франції інклюзивна освіта діє за трьома основними напрямками: 1) забезпечити рівність усіх шкіл, щоб кожна дитина з особливими потребами мала змогу себе проявити; 2) сконцентрувати увагу та створити всі умови для підготовки вчителів, асистентів та інших фахівців, зробити освітній процес більш якісним та привабливим; 3) уряд має сприяти забезпеченню шкіл всім необхідним, у тому числі доступом до інформаційних технологій, що дасть змогу учням брати участь у різних навчальних проєктах [6].

У Великобританії інклюзивна освіта почала поширюватися після створення у 1976 році «Акта про освіту», що дав дітям з особливими освітніми потребами право навчатися у загальноосвітній школі. У цій державі не виключають взаємодію загальної та спеціальної освіти. Так, діти із важкими вадами навчаються у спеціальних закладах освіти. Обидві системи освіти тісно взаємодіють одна з одною з метою підвищення ефективності якості навчання. Інклюзивна освіта у Великобританії впроваджена ще у дошкільних навчальних закладах. У дошкільних навчальних закладах та початковій школі часто діють дитячі центри, які консультують батьків, формують позитивне ставлення до осіб з обмеженими можливостями та здійснюють підготовку асистентів та іншого персоналу [6].

В Україні нині є широке коло невирішених проблем щодо впровадження інклюзивного навчання. Серед них – і недостатнє фінансування навчальних закладів, нестача кваліфікованих кадрів, надмірне наповнення класів, нечіткість законодавства у цій сфері, недостатня кількість необхідних матеріалів для забезпечення якісного освітнього процесу, погана облаштованість будівель навчальних закладів та упередження щодо дітей з особливими освітніми потребами. Щоб вирішити ці проблеми, потрібно взяти до ува-

ги досвід європейських держав, а особливо Італії та Швеції. У них налагоджена співпраця між органами місцевого самоврядування та урядом, що забезпечує якісне фінансування освіти. Щодо освітнього процесу, то тут потрібно звернути увагу на досвід країн, в яких є тісний зв'язок між інклюзивною та загальною освітою. Це сприяє залученню більш кваліфікованих кадрів до навчального процесу та полегшує роботу вчителя. У розробці нормативно-правових актів у сфері інклюзивного навчання Україні потрібно керуватися нормами міжнародного права, як це робить Франція.

Література

1. Всесвітня декларація прав людини. *Відомості ВВР*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
2. Декларація прав дитини. *Відомості ВВР*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384.
3. Досвід реалізації інклюзивної освіти в країнах Європи. Інклюзивна освіта. URL: http://inklyuzi.blogspot.com/p/blog-page_66.html.
4. Закон України «Про загальну середню освіту». Законодавство України. *Відомості ВВР*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14>.
5. Закон України «Про освіту». Законодавство України. *Відомості ВВР*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
6. Кайдалова Г.П. Досвід зарубіжних країн у запровадженні інклюзивного навчання в Україні. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 6 (50). С. 108–116.
7. Конвенція про права дитини. *Відомості ВВР*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
8. Лукіна Т.О., Грищенко Г.А. Вплив сучасних змін правових норм на розвиток інклюзивної освіти в галузі дошкільної та загальної середньої освіти в Україні. *Соціальна і гуманітарна політика*. 2018. С. 106–115.
9. Минулого навчального року інклюзивна освіта діяла майже у 4 тис. шкіл. *Українські національні новини*. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1823199-minulogo-navchalnogo-roku-inklyuzivna-osvita-diyala-mayzhe-u-4-tis-shkolakh>.
10. Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах. *Відомості ВВР*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF>.
11. Поцко О.В. Нормативно-правові аспекти інклюзивної освіти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка і соціальна робота»*. Випуск 34. С. 160–163.
12. Прийнято новий Закон «Про повну загальну середню освіту» – «за» проголосували 327 нардепів. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/prijnyato-novij-zakon-pro-povnu-zagalnu-serednyu-osvitu-za-progolosuvali-450-nardepiv>.
13. Резолюція 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1993 року. «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів». *Відомості ВВР*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_306.
14. Саламанська декларація та рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами. *Відомості ВВР*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94.
15. Хомишин І.Ю. Адміністративно-правове регулювання інклюзивної освіти в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2017. № 28. С. 53–55.